

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та
реставрації творів мистецтва

До захисту допущено
Завідувач кафедри
_____ Урсу Н.О.
«___» _____ 2019

Дипломна робота магістра

Образний контент в українських бісерних композиціях

Виконала: студентка 2 курсу
спеціальності 014 Середня освіта
(Образотворче мистецтво*)
Дудка Марина Іванівна

Керівник: Н. О. Урсу,
професор, доктор
мистецтвознавства

Рецензент: Н. А. Шульц,
кандидат мистецтвознавства,
старший викладач

Кам'янець-Подільський
2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
 РОЗДІЛ І	
ІСТОРИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ХУДОЖНЬОЇ ОБРОБКИ СКЛА	
1.1. Історія розвитку вітражного мистецтва XIII – XIX ст.....	8
1.2. Історичні відомості про виникнення бісеру	30
1.3. Бісер: естетичні якості, властивості та характеристика.....	40
 РОЗДІЛ ІІ	
БІСЕР У НАРОДНОМУ І ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОМУ МИСТЕЦТВІ	
2.1. Становлення технік.....	48
2.2. Народні жіночі прикраси на Україні XIX – поч. XX ст.....	52
2.3. Типологія українських народних оздоб із бісеру XIX-XX ст.....	61
 РОЗДІЛ ІІІ	
МИСТЕЦЬКІ ТРАДИЦІЇ ТА ПРИЙОМИ ДЕКОРУВАННЯ БІСЕРНИХ КОМПОЗИЦІЙ	
3.1. Творчість народних майстрів та дизайнерів сучасного одягу.....	76
3.2. Технічні прийоми декорування бісерних виробів.....	82
3.3. Бісерний декоративний вітраж. Образний контент.....	89
 ВИСНОВКИ	 97
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	100
ДОДАТКИ	105

ВСТУП

Актуальність дослідження. Декоративно-прикладне мистецтво відіграє важливу роль у сучасному мистецькому просторі. Воно створює широкі можливості для людської творчості. Українське декоративне мистецтво завжди відповідало соціальним вимогам часу. Воно тримало тісний зв'язок з історичними традиціями, з народним мистецтвом. Саме завдяки цьому мистецтво зберегло свою духовність, самобутність, яскраво виражену національну своєрідність.

З найдавніших часів людина любила прикрашати себе та побут використовуючи при цьому речі зроблені власними руками. Образне начало, високий художній рівень виробів, пов'язані з давніми звичаями та традиціями, становлять розвиток і рівень культури того чи іншого народу, важливими є національні та етнічні особливості. Естетична цінність цих виробів залежить від різних можливостей матеріалу: конструктивних пластичних і фізичних, різноманітних прийомів обробки та особливих технологічних секретів.

Існує багато видів декоративно-прикладного мистецтва. Популярним сьогодні є вітраж, а також його бісерна інтерпретація, як матеріал для виготовлення різних виробів ручної роботи.

Бісероплетіння належить до числа найбільш захоплюючих народних мистецтв, здатних перетворити оточуюче середовище на справжній осередок користі та краси.

У наші дні все більшу популярність отримують прикраси ручної роботи, зокрема вироби з круглого або рубаного бісеру та склярусу. Ці вироби виглядають дуже ефектно і оригінально. До того ж бісероплетіння розвиває фантазію, дозволяє самому створювати схеми і способи виготовлення виробів. Велику популярність набувають курси і гуртки, де бажаючих навчають вишивці та плетіння бісером. А різноманітні цікаві

бісерного мистецтва стали продаватися в магазинах нарівні з дорогоцінними прикрасами.

Мистецтво художньої обробки скла і плетіння бісером було відоме людині давно. Але цей вид рукоділля не завжди розвивався стабільно: інтерес до даного виду творчості то зростав, то раптово зникав. Проте, воно має повне право називатися нестаріючим. Сьогодні бісер поширений у всіх культурах світу. Це є результатом того, що з покоління у покоління передавалась техніка виготовлення оздоб, узорів та народних орнаментів. Завдяки своїй різноманітності, барвистості, самобутнім народним мотивам, витонченості селянські бісерні прикраси здобули визнання не тільки на батьківщині, а й за її межами. Вироби сільських майстринь, створені понад 100 років тому, і сьогодні чарують своєю красою, вражають оригінальністю форм та кольорових поєднань: чудово пасують до сучасного одягу. А модні покази дають підставу вважати, що подібні речі будуть актуальними завжди. Дизайнери одягу використовують у своїх колекціях традиційні та етнічні мотиви бісерних виробів, а також створюють сучасні зразки виробів бісерного мистецтва. Це красиво розшиті сукні, головні убори, різноманітні аплікації на одязі, і звичайно прикраси та аксесуари з бісеру. І навіть дизайнери інтер'єру використовують бісер для втілення своїх задумів.

Сьогодні роботи з бісеру й склярусу зберігаються в багатьох художніх і краєзнавчих музеях, ними прикрашають постійні та тимчасові виставки, їм присвячуються спеціальні експозиції.

У даний час в світі створено безліч методик і програм, які навчають різним видам декоративного мистецтва, так само розроблені дидактичні рекомендації до проведення цих занять. Існує велика кількість праць, які стосуються давніх традиційних бісерних виробів розвиток бісероплетіння на початкових етапах зародження цього виду рукоділля. Але все ж таки велика кількість питань залишається не розкритими, а саме: сучасне мистецтво

бісероплетіння, зв'язок традиційних та сучасних виробів, новітні техніки виготовлення бісерних оздоб та багато іншого, і все це вимагає детальнішого вивчення.

Сьогодні багато майстрів займаються виготовленням виробів з бісеру професійно. Нові ідеї відіграють велику роль і мають конкретне значення як у народному, так і у професійному декоративному мистецтві. Вагомий внесок у розвиток сучасної української традиції бісерних виробів вносять представниці української діаспори. Окремі з них – Ольга Колодій, Віра Наконечна (США, Філадельфія), Марія Рипан (Канада, Торонто), що поєднують свою творчість з польовими дослідженнями, які проводять під час щорічних відвідин України. Нерозробленість цієї проблеми спонукала розглянути мистецтво бісероплетіння більш докладно. Тому **метою дослідження** є розгляд мистецтва бісерного вітражу та його місця у сучасному художньому просторі; визначення художньо-стильових особливостей сучасних бісерних композицій на основі порівняльного аналізу з традиційними виробами зі скла.

Відповідно до мети були поставлені наступні **завдання**:

- розглянути стан і рівень дослідження окресленої проблеми в історіографії та мистецтвознавстві, виявити обсяг і повноту її джерельного забезпечення;
- дослідити історію створення та розвитку вітражного мистецтва, а також бісеру; розглянути роль творів бісероплетіння у системі декоративно-прикладного мистецтва України;
- проаналізувати специфіку мистецтва бісероплетіння, довести своєрідність і характерні риси цього доробку;
- зафіксувати і узагальнити художні особливості, зокрема образний контент, виробів з бісеру та дослідити його роль в декоруванні одягу.

Об'єктом дослідження є технологічний процес створення бісерних вітражів, виробів з бісеру тощо, специфіка виконання декоративних творів.

Предметом дослідження є стильове і художньо-образне рішення авторських бісерних композицій в контексті розвитку сучасного декоративно-прикладного мистецтва.

Методичні засади дипломної роботи. Методологічною основою дослідження став принцип системного підходу, при якому народні прикраси з бісеру розглядалися як галузь народного декоративно-ужиткового мистецтва і складова частина української культури. Головні положення дисертації сформовані на засадах історико-генетичного методу. З числа наукових емпіричних методів вивчення найчастіше застосовувалися методи спостереження, порівняння та аналогії. При вирішенні суперечливих питань української традиції виробів зі скла та бісеру використовувався метод припущень, коли з низки гіпотез вибиралася та, що обґрунтовувалася найбільшою кількістю фактів. Узагальнення й висновки здійснювалися на основі логічних методів індукції та дедукції. При вивченні технічних прийомів і впершу чергу напівзабутих, архаїчних застосовувався метод реконструкції.

Теоретичне та практичне значення. Матеріали дослідження можуть бути використані для створення узагальнюючих праць з історії українського декоративно-прикладного мистецтва, у створенні навчальних посібників та історіографічних праць, статей, викладання декоративно-прикладного мистецтва в різних закладах освіти та інших робіт.

Публікації. Основні положення магістерського дослідження висвітлено у 2 публікаціях у збірнику підсумків наукової роботи студентів та магістрантів мистецьких спеціальностей.

Структура і обсяг роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг роботи становить 118 сторінок, додатків та списку використаних джерел у кількості 58 позицій.

орнамент, який снується, наче нитка долі, але завжди повертається до Першоджерела. Він зображає життєвий шлях і водночас є символом вічного буття [40, с. 34].

Називаючи такий орнамент кривим танком, його пов'язують із обрядовим танцем, який українські дівчата традиційно виконували навесні, заряджаючи своїми рухами землю. Найчастіше символ безконечника можна зустріти на вишивках Гуцульщини, Волині, Київщини, Кубані та Полтавщини. Меандрові візерунки часто прикрашали саме чоловічі сорочки, символізуючи на них силу і життєву енергію.

Бісерні вітражі передбачають використання будь-яких сюжетних ліній. Кольорове розмаїття намистинок дозволяє втілювати різний образних контент. В якості прикладу можна назвати вітражі в мистецтвому корпусі Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

На одному з вітражів другого поверху корпусу вивішений на просвіт бісерний вітраж, що зображує ведуту – міський пейзаж з композицією із сакральних споруд. Такий контент свідчить, що бісерні вітражні твори майстри можуть виконувати як на основі орнаментального контенту, що містить традиційні подільські візерунки у народному забарвленні, так і втілювати сучасні образотворчі сюжети зі складними елементами та ліпленням обсягово-просторової форми.

ВИСНОВКИ

Якщо дослівно перекладати таке слово як вітраж, то він буде звучати як «скло». Але не можна сказати що, це просто скло або якась скляна дрібничка. А швидше за все, було б правильно назвати рухома картина. Так, дійсно рухома картина. На вітражі йде постійна зміна кольорів. Протягом дня сонце змінює інтенсивність своїх променів, тому падаючи на вітраж, мають бути створені протягом дня різні відтінки. Створюється таке враження, що скло не звичайне, а просякнуто чаклунством. Причому це відзначили вже дуже

давно. Наприклад, якщо згадати трохи історії, то тубільні племена, могли проміняти все що завгодно в обмін на переливаче скло. А у середніх віках, люди, які знаходилися у соборі, де все приміщення було заповнене різнокольоровими променями, які виходили від вітражів, впадали у стан трансу і гіпнозу.

Час минав, і з кожним роком художники намагалися з вітражів, які можна було побачити тільки в соборах, зробити річ домашнього ужитку. Так створювалися нові кольори, які використовували при створенні картин, і всіляких речей, де вітражі відігравали ключову роль. Поступово вітражі перебралися у приватні будинки і стали справжною їх прикрасою.

Але на цьому еволюція вітражів не припинилася. В епоху модерну відбулися нові зміни у бік досконалості. Наприклад, лінії тепер стали більш плавними, що, безсумнівно, позначилося на зовнішньому вигляді виробів у цілому. Але вітражі стали застосовуватися не тільки в якості скла для вікон, а наприклад, при виготовленні міжкімнатних перегородок, дверей, частково прикрашати стелю. Варто сказати величезне спасибі фантазії художників, які не побоялися проводити експерименти у цій області. І результатами їх праці, ми користуємося донині.

Сьогодні стає помітно те, що вітражі знову повертаються в моду. Це призводить до подальшої їх еволюції. Так, зараз стає поширеним декоративне панно, ширма, підвісна стеля, колони, виконані у такому стилі, і світильники, плафони яких зроблені за техніками вітража.

Таке ставлення до вітражів сприяє створенню нових технологій по їх виготовленню. Тепер сучасні майстри можуть творити речі неймовірної краси. Раніше, наприклад, скло могло бути тільки плоским, але тепер же, майстри можуть надавати йому будь-яку форму, різну товщину, всіляко грати малюнком, лініями та іншими деталями.

Тепер перед сучасними людьми постають не просто красиві вітражі, а вітражі, які володіють незвичайною красою. Тепер сучасні розробки і

тенденції разом зі стилем давніх часів поєднуються у вітражах. Так що, це одночасно і сучасна річ, а також річ, яка віє старовиною.

Сучасні дизайнери, розуміючи, що вітражі можуть чудово поєднуватися у будь-якому інтер'єрі, використовують їх як головну свою зброю. Вони додають своє бачення і фантазію, і намагаються використовувати їх більш ефективно у домашньому інтер'єрі. Наприклад, ширма може бути не на ніжках, а перебувати у підвішеному стані за допомогою міцних тросів. Одночасно вона може виступати як міжкімнатна перегородка, а також як гарна картина, причому як «жива картина», що грає на світлі. Або ж, доприкладу, можна взяти колону з кольорового скла. Безперечно, що це є чудовою прикрасою інтер'єру. Але якщо додати підсвітку, то колона може стати світильником.

Вітраж може бути прекрасним рішенням багатьох проблем. Якщо у вас за вікном непривабливий вигляд, то вікно, зі вставленим вітражем може приховати неприємний вигляд за вікном. У той же час це допоможе зробити ваш інтер'єр більш оригінальним. Тобто, сучасні дизайнери намагаються поєднати красу, для підкреслення унікальності, а також функціональності.

Вітражі мають велику історію існування. Протягом історії людства вони розвивалися, стаючи більш досконаліми. Тепер же вітражі, це не просто красивий декор приміщення, але і функціональність, затишок у домі. Сьогодні вітражі все частіше використовуються в дизайні обробки, а іноді вони стають його основним елементом. Тому, перед тим, як замовити виготовлення вітражів, бажано визначити їх передбачуване місце і ступінь значущості для конкретного інтер'єру.

Велике значення при виборі розташування вітража має існуюче освітлення. Щоб більш вигідно представити зображення вітража, до природного денного освітлення додають штучне – помилкові вікна або стелі. При денному освітленні чітко видно всі переважні боки вітража – вітраж відливає всіма кольорами веселки, перетворюючи денне світло в квартирі і

підсилюючи ефект різних кольорних відтінків. При штучному світлі простір кімнати, де знаходиться вітраж, змінюється до невпізнання. Це може бути м'яке світло інтимної обстановки або більш яскравий, преображаючий простір приміщення завдяки новим джерелам освітлення. Прикладом можуть служити лампи з вітражу від Тіффані.

Колірні рішення для стекол вітража абажура лампи або вікон підбираються виходячи з передбачуваної яскравості освітлення, наприклад для зменшення або збільшення її посередством відтінків кольору. Вітраж може служити штучним вікном або перегородкою, перешкоджаючи огляду частини приміщення, що знаходиться за ним.

Якщо звичайні вітражі в своєму класичному варіанті потребують ретельному підборі стекол, то сучасні варіанти бісерного вітража скасовують цю необхідність. У даному випадку не потрібно дотримання стилістики, а вітраж набуває значення декоративного прикраси інтер'єру. Бісерні вітражні твори можуть виконуватися як на основі орнаментального контенту, що містить традиційні подільські візерунки у народному забарвленні, так і з використанням сучасних образотворчих сюжетів зі складними елементами та ліпленням обсягово-просторової форми.

Таким чином, мистецтво створення бісерного вітража з монументального перетворюється на елемент дизайнерського рішення декору приміщень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аль Нуман Л., Глазков А. Вітраж в архітектурі. Москва, 2006. 115 с.
2. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів : Світ, 1992. 271 с.
3. Бутник-Сіверський Б. С. Українське народне мистецтво. Київ, 1996. 89 с.
4. Вакуленко Т. У родинному інтер'єрі // Народне мистецтво. Київ, 2002. № 3-4. 13с.

5. Види вітражів [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.benito.com.ua>. Назва з екрана.
6. Вітражі [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sesse.ucoz.ua>. Назва з екрана.
7. Вітраж: походження терміну, історія вітража [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.proxima.com.ua>. Назва з екрана.
8. Вітражі. Технології [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.spb-stk.ru>. Назва з екрана.
9. Волобаева Т. В. Петербурзький вітраж епохи модерну: естетика, виробництво, пам'ятники 100 років петербурзькому модерну. СПб., 2000. 250 с. Журнал «Ручна робота» № 3, лютий 2007 видавець: ЗАТ «Смачне життя» : Москва.
10. Гасюк О. О. Художнє вишивання. Київ : Вища школа, 1989. 83 с.
11. Гусєва Е. Н., Гончарова Н. М., Лебедев В. Н. Вітражі В. Д. Сверчкова в конференц-залі Академії мистецтв. Знахідки і відкриття 240 років Музею Академії Мистецтв. Наукова конференція 11-12 травня 1999. Короткий зміст доповідей. СПб., 1999. 120 с.
12. Еткин Дж. Скло для початківців. Київ : Арт-Родник, 2005. 58 с.
13. Журнал «Ручна робота» № 3, лютий 2007 видавець ЗАТ «Смачне життя» : Москва.
14. Журнал «Ручна робота» № 4, квітень 2008 видавець: ЗАТ «Смачне життя» : Москва.
15. Журнал «Ручна робота» № 9, май 2007 видавець: ЗАТ «Смачне життя» : Москва.
16. Федорук. О. К. Маєстро художнього скла Андрій Бокотей. Київ : Либідь, 2008. 320 с.
17. Іванов Є. Ю. Каталог-путівник по вітражам. Санкт-Петербург: СПб., 2001. 100 с.

18. Кара-Васильєва Т. В., Чегусова З. А. Декоративне мистецтво України ХХ століття у пошуках великого стилю. Київ : Либідь, 2005. 400 с.
19. Класичний вітраж [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://artultra.ru>
20. Княжицький Т. В. Вітражі Петербурга. за ред. Рагіна В. СПб., 2006. 98 с.
21. Комбінований вітраж [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://artultra.ru>.
22. Культура і побут населення України: Навч. посібник / В. І. Наулко, Л. Ф. Артюх, В. Ф. Горленко та ін. Київ : Либідь, 1993. 56 с.
23. Кьяццарі С. Колір в інтер'єрі вашого будинку. Київ : Крістіна-Нове століття, 2007. 125 с.
24. Лазарев В.Н. Давньоруські мозаїки і фрески. Москва : Мистецтво, 1973. 512 с.
25. Легенський Ю. Г. Від ремесла до творчості Київ : Час, 1990. 252 с.
26. Лентовський А.М. Технологія живописних матеріалів. Ленінград-Москва : МИСТЕЦТВО, 1949. 220 с.
27. Литвінець Е. М. Українське народне мистецтво. Вишивання і нанизування. Київ : Вища школа, 2004. 335 с.
28. Литвінець Є. Н. Низание и ручное вишивание. Харьков : «Ранок», 1996. 56 с.
29. Лобановський Б. Б. Українське народне мистецтво. Київ, 1960. 34 с.
30. Ляковська О. А. Французька готика XII-XIV століть: Архітектура. Скульптура. Вітраж. Москва, Мистецтво, 1973. 144 с.
31. Марія ді Спирито. Вітражне мистецтво. Київ : Альбом, 2008. 58 с.
32. Марія ді Спирито. Розпис по склу. Київ : Мій Мір., 2006. 65 с.
33. Марія ді Спирито. Скляні світильники. Київ: Ніола-Пресс, 2007. 120 с.
34. Павловський У. В. Декоративно-прикладне мистецтво промислового Уралу. Москва : Просвещение, 1975. 160 с.
35. Піхманець Р.В. Психологія художньої творчості: Теоретичні та методичні аспекти. Київ : Наукова думка, 1991. 65 с.

36. Саламатов Ю. П. Як стати винахідником: Книга для вчителя. Москва : Просвещение, 1990. 240 с.
37. Платонова Н. І., Синюков В. Д. Енциклопедичний словник юного художника. Москва : Педагогіка, 1983. 416 с.
38. Плівкові вітражі [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://artultra.ru>
39. Практичні ідеї з декорування дому. Київ : Арт-Родник, 2008. 102 с.
40. Седман Е. Розпис по склу. Київ : Ніола-Пресс, 2008. 90 с.
41. Сучасний вітраж, види вітражів [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.art-glazkov.ru>
42. Українська та зарубіжна культура. Підручник. Київ, 2000. 236 с.
43. Яглова Н. Т. Вітраж Російське декоративне мистецтво. Т.3. Москва, 1965.
44. Якобсен Рехам Аарти. Ваша перша мозайка. Київ : Фенікс, 2006. 105 с.
45. Бісер Preciosa. Електронний ресурс : <https://krasota-style.com.ua/uk/rukodillya/biser/biser-preciosa-50-gram>. Назва з екрана.
46. Бісероплетіння – цікаве і захопливе творче заняття. Електронний ресурс : <http://natalka.pp.ua/biseropletinnya-cikave-i-zaxoplive-tvorche-zanyattya>. Назва з екрана.
47. Бісероплетіння: основні техніки захоплюючого рукоділля. Електронний ресурс : <https://handmadebase.com/uk/beading-core-technology-uvl/>. Назва з екрану.
48. Будзан А. Художні вироби з бісеру // Народна творчість та етнографія. 1976.
49. Врочинська Г. Українські народні жіночі прикраси ХІХ - початку ХХ століть. 2008.
50. Гусева Н. А. 365 фенечек из бисера. Москва : Айрис-Пресс, 2011. 216 с.
51. Жіночі прикраси ХІХ – ХХ століть. Електронний ресурс : з екрану. <https://mylektsii.ru/11-59757.html>. Назва з екрану.
52. Зайцева Н.К. Бисер. Украшения: старинные мотивы. Москва: АСТ-ПРЕСС, 2000. 32 с.

53. Ляукина М. Бисер. Основы художественного ремесла. Москва : АСТ-Пресс, 1998. 176 с.
54. Мордак Е. Украшения из бусин шаг за шагом. Харьков : Книжный клуб, 2006. 64 с.
55. Собко Л. Ф. Технологія бісерного плетіння на дротяній основі. Липовець, 2012.
56. Тимченко Э. Бисерное рукоделие. Смоленск : Русич, 2004. 160 с.
57. Успенська М. Бісер: крок за кроком. – Харків: Книжний клуб, 2005.
58. Федорчук О. Українські народні прикраси з бісеру. НАН України, Інститут народознав. – Львів: Свічадо, 2007. 119 с.